

Titel: Den Danske Oeconomus indeholdende: 1. Om Handelen. 2. Om Fabriqver. 3. Om Landvæsenet. 4. Om Embedsm. og Suplicanter. 5. Om Borgere. 6. Om Laugene. 7. Om Hospitaler og Fattighuuse. Første Deel,

Citation: "Den Danske Oeconomus indeholdende: 1. Om Handelen. 2. Om Fabriqver. 3. Om Landvæsenet. 4. Om Embedsm. og Suplicanter. 5. Om Borgere. 6. Om Laugene. 7. Om Hospitaler og Fattighuuse. Første Deel," i *Luxdorps samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 5*, J.R. Thiele, 1771, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_005-shoot-workid1_005_001.pdf (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorps samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 5

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Den Danske Oeconomus indeholdende

1. Om Handelen.

2. Om Fabriqver.

3. Om Landvæsenet.

4. Om Embedsm. og Suplicanter.

5. Om Borgere.

6. Om Laugene.

7. Om Hospitaler og Fattighuuse.

Første Deel.

Kiøbenhavn, 1771.

Trykt hos Joh. R. Thiele, boende i Peder Hvitfeldts-Stræde, og findes sammesteds tilkiøbs.

2
3

Fortale. Ligesom det er alle og enhvers Pligt, som leve udi Societet med andre, at see hen til og fremme det almindelige Beste til fælles Fordeele, og at ingen derudi bør gaae nogen Afvey eller søge nogen Fordeel for sig selv. Societetet til Indgreb og Skade, saa burde og ingen af dem, som leve udi et Land sammen, under een Regiering, og ved den beskyttes, at foretage sig noget, Landet i Almindelighed til Skade, men gjøre sig Umage for, at fremme det sammes Gavn og Beste; men herudi forekommer Vanskeligheder, i det

4

4 Fortale. Menneskene, enhver især maae sørge for sig selv, og seer hen til egne Fordeele, uden at kunde drage det almindelige Beste og fælles Nytte i Betænkning, og de som holde sig fra at søge nogen Næring og Fortieneste, ved det som kan være skadelig, maa ofte lide under, at andre foregaae dem med Fordeelene derved. Samme er Aarsagen til at et Lands Vel eller tilfælles Nytte ikke kan blive iagttaget og befordret, uden ved publicke Oplysninger, Forbude og Anordninger.

Oplysninger har jeg attraaet herved at give, ey allene om det som er skadelig, og derfor burde lades eller indskrænkes; men endog om det, som er nyttig til Nærings-Veye, Fortienester og Underholdning, og derfor burde at be-

5

5 Fortale.

fordres. Har jeg feilet i mine Meeninger, det vil jeg overlade til andre at dømme om, og om saa er, haaber jeg

dog, at ingen fortænker mig, fordi jeg udi en god Meening har udladt mig med det, som jeg troer er gavnlig.

Forbudde og Anordninger gjør Kongen, naar han befinder dem nyttige, enten til, at lade det, som er skadelig eller at befordre det, som er gavnlig. De ere altsaa meget gode, uden i de Tilfælde, hvor de kan overtrædes

og misbruges saaledes, at nogle uformerket, kan beriige sig derved, som kan foraarsage mange andres og de flestes, ja snart alles Fattigdom og eendeels Ruin; hvormom jeg har gjort min Forklaring under Skriftet i sig selv, og altsaa her vil det forbiegaae.

6

6 Fortale.

Jeg har da ey videre herved at erindre, end at producere det, som jeg ønsker maa blive til Nytte og Gavn.

Kiøbenhavn den 14 Febr.

1771.

E.

7

Første Afhandling.

Om

Handelen.

Handelen udviides og drives i alle Verdens Deele og giver nogle Fordeel, andre Tab.

Saasnart en Konge formerker en skadelig Handel, er han nødsaget til, at indskrænke den, enten ved Told eller ved Forbudde. Formerker han derimod en fordeelagtig Handel, eller en Handel, som han maae lade vedligeholde, for at ophielpe andre, hielper han den af Stæd ved Societeters Stiftelse og Octroyers Uddeelelser, samt forunder Societetet de behøvende Friheder, og forbyder andre at gjøre den nogen Indpas.

8

Forbudde er altsaa to Slags, nemlig, de som gøres for at indskrænke en Handel, som er skadelig for Landet i Almindelighed, og de som gøres til er Societets Bistand. Begge Slags Forbudde kan medføre Vanskelighed, efterdi derved kan skee en Forandring i Handelen, som kan røre der, som ey saa lettelig kan viides eller efterkommes, der maaskee lige saasnart kunde vare til Skade, som Gavn, hvorføre de ey heller saa lettelig uden god Indsigt, Overveyelse, Undersøgning, Raadføring og fuldkommen Overbeviisning, om Nyttens deraf tilskrides.

Naar nogle gjøre tvertimod Forbudde, saa skeer der for egen Fordeels Skyld, hvorføre samme og bliver andre til Byrde, i der de første profiterer ved det, som de sidste, der holde sig Forbuddene efterrettelig, ingen Nytte har af.

Ikke desmindre, saa kan dog nogle Forbudde være et Land meget fordeelagtige, saasom: Forbud at udføre der, som foraarsager Mangel og Dyrtheid i Landet, er meget god, og Forbud, som gøres paa de Tings Indførsel, som ikke behøves, eller i det mindste kan undværes, ligesaa, naar alle ville holde dem, de kunde vare bestandige og ingen Misbrug blev begaaet.

9

Men endskiønt jeg vil tilstaae, at saadanne Forbudde kan være gode eller nyttige, saa troer jeg og, at de i visse Maader kan være skadelige, især paa Levnetsmidler og alle de Ting, som ey giver Andledning til Overdaadighed, unødvendig Stats, Fraadserie og Drukkenskab, og det af den Aarsag:

1) At Kornhandlere, og de som ere riige og formuende, kan ved et Forbuds Ophævelse, hvorefter Korn og Fæde-Vare bliver tilladt at indføres, ey alleene gjemme deres eget Korn og Fæde Vare, men endog opkiøbe alt det, som paa nogen Tid kan blive indført, ja alt andet, som er i Landet paa Herregaardene og rundt omkring, som de følgerig udi den frie Indførsels Tiid, maatte faae got Kiød paa, og glemme samme saalænge, indtil Forbuddet blev igientaget og fornyet, hvorover altsaa maatte foraarsages Mangel og Dyrtheid i Landet, som ville tilveyebringe, at den eller de, som saaledes havde kiøbt i Indførselens Tid, da Priisen var billig, kunde tage dobbelt Fordeel, og alle i Almindelighed maatte betale det som de behøvede dobbelt. Saaledes har jeg hørt en Historie fortælle om en Kiøbmand som i gamle Dage boede i Provincierne og eyedede nogle Herregaarde, at han ey alleene gjemte sit eget Korn og sine Fæde-Vare efter Dyrtheid, saa at han

10

havde saa mange Aars Korn beliggende, at han ikke kunde rumme der paa sine Heregaarde, men maatte

legge der op paa Kirkelofterne, hvor noget laae saa længe indril Ormene gik derudi, men han passede endog paa i de gode Tiider at opkiøbe alt det han kunde faae, som han lod henlegge, indtil Dyrtid indfalt, da han solgte det med stor Fordeel og tog 4 Rdlr. for en Tønde Rug, som ey havde kostet ham meer end 8 a 9 eller i det høyeste 12 Mark, saa at han derover til sidst blev anseelig og riig; men andre, som maatte betale dobbelt, bleve fattige.

2.) At saadanne Kornhandleres Politesser og Opskruelser udi Handelen, udi en lang Tid kan foraarsage stor Fattigdom iblandt andre Landets Indbyggere, især Borgere, som maa købe alt det de bruge; som ogsaa kan være een af de største Hoved-Aarsager til, at saa mange blive ruinerede.

3.) At andre smaa Handlende, som ey har andet at leve af, end det samme, betages deres Nærings-Brug ved de forbemelte Opskruelser, hvor over de blive kede af at handle, og de som har samlet sig noget, sætte sig hen at leve af deres Midler, saa at Handelen af samme Aarfag standser eller bliver liden, som formindsker baade Folkemængden og Kongens Told.

11

4.) Endelig foraarsager saadanne Opskruelser Kongen Tab, i det han maa og kiøbe.

Spørger man da, efterdi saadan Misbrug, som kan begaaes under er Forbud, er skadelig, og kan foraarsage stor Fattigdom iblant de fleste, kan saadant da ikke hemmes? da svares jo; hvorved? Ved en frie Handel for alle og enhver; thi naar en frie Handel bliver bestandig, saa maa dog de som kiøber i de gode Tiider og giemmer efter Dyrtiid, eengang holde op og tvinges til at sælge, efterdi at en bestandig frie Indførsel giver Forraad nok, som tvinger de høye Priiser. ,

Spørger man derimod, i Andledning af der som jeg forhen har sagt, at jeg troer at Forbudde kan være gode og nyttige, naar alle ville holde dem, de kunde være bestandige og ingen Misbrug blev begaaet, kan da en frie Indførsel ey være skadelig? Dertil svares: Ney! den er ikke saa skadelig, som Kornhandleres Misbrug; thi som en Kornhandler ved en frie Indførsel maa tvinges til at sælge sine Vare for en billig Priis, men Inden- eller Udenlands, saa udbringes derfor noget, og ved det, at Nærings-Midlerne bliver at bekomme for billig Pris, understøttes mange til at fortsætte deres Håndteringer, hvorved noget kan fortienes og indbringes, som de i Dyrtiid ikke kunde afstædkomme

12

med; dog undtages de Ting, som forhen er sagt, der giver Andledning til Pragt og Overdaadighev og kan undværes; over saadan frie Handel og Priisens Tvang vilde endog Indførselen med Tilden forbyde sig selv, af de Ting som vare nødvendige Levnets-Midler.

Naar hertil kommer, at et Forbud har været gjort paa en Tings Udførsel, fordi den har været nødvendig behøvende i Landet, men' bliver ophævet naar Kornhandlerne har opkiøbt alt det de kan faae, som kan være ubekjendt, gjør samme en Mangel, som foraarsager des større dyr Tid for dem som skal kiøbe, men en Understøttelse for Kornhandlerne.

Handelen er vanskeligt at kiende i Henseende til den Fordeel eller Tab som samme i Almindelighed giver, men det er naturligt, at enhver søger efter Fordeel for sig selv, da nogle Handler, hvortil Levnets-Midler og andre nødvendige Vare udføres, som kan foraarsage Mangel og dyr Tiid i Landet, ere for saa vidt skadelige, men derimod kan de være nyttige og uforbigængelige, af den Aarsag, at for de Vare, som udføres, maa, andre Vare indvexles og indføres, fordi at de mere behøves, eller mindre kan undværes, end hine, som for Exempel: Salt, Jern og ander sligt, men naar de Vare, som for hine indvexles, ey ere nødven-

13

dige i Landet, som de indføres og fortæres, da er Handelen skadelig, omendskiønt den giver de Handlende Fordeel, saasom:

Den Ostindiske og Chinesiske Handel, som ved en Oetroy, herfra i mange Aar haver være, og er et Compagnie eller Societet tillat at drive, samt drives ogsaa fra andre Riger og Lande, troer jeg nok i forige Tider har været nogle i Europa nyttig som først har brugt den, og derved søgt Fordeel ved andre; men jeg troer derimod at den er skadelig for heele Europa i Almindelighed og nu ingen der til synderlig Nytte, men til Tab, fordi dertil udbringes Penge og Vare for mest unyttige Ting.

Jeg veed vel at, jeg herudi vil finde Modsigelse, i det, at herimod kan siges, at de reede Penge, som herfra udføres, forbliver i Spanien, hvor derfra tages Spanske Pilarer, som udføres til China, saa og fordi, at af de Vare, som fra China til Dannemak indføres, afsættes en Deel til Tydskland; men naar betragtes:

1.) At de danske Penge gaaer herfra til Spanien, og de Spanske til China, og at Sølvet følgerig gaaer ud af Europa.

2.) At derforuden udgaaer en stor Provisioen, som foraarsager Mangel og Dyrtid i Lander.

14

3.) At det som fra China bekommes ey er andet end fortærende Ting, som med Tiden forvandles til Støv og Potteskaar, og at derforuden lides derved, i det hvis som her af Klæder, Vare, og Porcelain kunde forfærdiges, ey kan afsættes.

4) At de danske med den Provision og de Vare, som udgaaer for de Ting, som ey ere behøvende, samt med de Penge, som i saa Maade ogsaa udføres, kunde underholde mange Mennesker og befordre mange Etablissementer, som kunde producere noget til Penges Indbringelse.

5) At de Vare, af Chinesiske som afsættes til Tydskland, ikke ere mange og at de danske, ved at befordre deres Fabriquer og andre Nærings-Midler, med de Penge og Vare, som herfra ti! China udgaaer, kunde forekomme de Vares Indførsel fra Tydffland, som De ved Handelen Vexelviis maae tage i Betaling, for den Thee og andet, saaledes debiteres, hvilket sidste jeg under den Afhandlig, som handler om Fabriquerne nærmere stal oplyse; og at ogsaa af samme Aarfag, for det: 6) De Penge og de Vare, som herfra til China er bleven udført kunde have forblevet i

15

Landet, til dets Understøttelse, saasom det er klart at Levnets-Midler og Penge, som ere gode og nødvendige vedligeholder alle og enhver samt befordre og understøtter deres foretagende, men Stads Overdaadighed og mistelige Ting ruinerer dem, især, naar de intet foretager sig, som er fordeelastig, samt

7) At naar de Penge nu havde været i Europa som derfra til China er udført i saa mange Aar, saa havde det gjort noget anseeligt, som nu maa savnes.

8) At de Ostindiske og Chinesiske Vare, som ere meget kostbare, snart opflides eller sønderflaaes.

9) At baade Mands og Qvindes Personer som ere af Stand, kan klæde sig gandske ziirlig i Klædes Klæder eller Klæder af andet fint Indenlands Tøy, og de andre, som ere af ringere Stand og Formue, behøver ey andet end som gode indenlandske Vare.

10) At alle og enhver bruger Silke og Porcelain, saasom, foruden fornemme Folk, ogsaa Borgere og Håndværks Folk, Tienstpiger, Børn, Bønder og hvem det er, som kan samle en Skilling dertil, saa at saadan Brug gaaer alt for meget i Svang.

16

11) At nogle endog gjøre Misbrug deraf i det de feye Gaden med lange silke Slæber, eller silke Feyekoster, og sligt gøres gjerne af dem, som intet har noget, for dermed at indbilde andre, at de ere fornemme Folk, af stor Stand og gode Vilkaar, og

12) At mange kan undvære Porcelain, naar det ey kan faaes her i Landet og benytte sig af Steen-Toy; saa seer jeg ikke, at saadan Modsigelse finder nogen Grund, som kan være at antage.

Vel er der sandt, at Kongen faaer sin Told og de Handlende vinderved denne Handel; men hvad vil dette sige? naar sligt ansees for at kan være det almindelige Beste eller det heele Lands Fordeed limod, saa er det jo bedre, at Landet bliver i Velstand, end som at Tolden betaales, de Handlende, som Kiøbere og Inherentere vinder, og Resten gaaer af Landet til andere. Det er vel ogsaa sant, at Dannemark vilde tabe ved, at lade denne Handel fare, med mindre at alle andre i Europa gjorde ligesaa, fordi, at de danske i saa Fald manne give andre i Europa, Fordeelen og Gevinsten for de Ostindiske og Chinesiske Vare, som de maatte indbringe; men ikke desmindere, naar Handelen synes at være skadelig, saa er det got, at den indskrænkes, faaledes, ar herfra ey udføres for mange

17

Vare, af dem som ere nødvendige og umistelige til Levnets-Midler, til Omvexling med andre som her indføres og kunde deels undværes, men maa have for at forekomme andre Fordeelen, som dermed ville drive Handel og søge Fordeel.

Endelig maa jeg sige, at som Europæerne ere utrængende til denne Handel, som de i gamle Dage ey har vidst noget af, det dog ikke kan være dem saa meget til Skade, men er en Curiositet, at søge og besee fremmede Lande, ligesom det og er dem en Fornøjelse og Behag, at drikke Thee, saa kunde den og indskrænkes saa vidt, at derfra ey maatte tages andet end Thee, faa meget, som behøvedes til Personer af Stand og gode Vilkaar, og en mere, siden det gaaer alt for meget i Svang med at drikke Thee, da jeg troer ikke, at der er noget Menneske inden Kiøbenhavn og andre store Kiøbstæders Porte, uden at det jo drikker Thee, og paa Landet drikkes det ogsaa af de mest Formuende, da er hvert Menneske, som er af ringe

Vilkaar, kan nære sig med varmt Øl, Melk og drikke Urter i Steden for Thee, saaledes, som gammel Skik og Brug haver været, og naar der drikkes saadanne Urter, som groer, ey alleene spares, men endog den Skilling og de umistelige Vare, som udgaaer for Thee, forblive i Landet; en anden Sag blev det om de havde saa mange Producter selv, som de ey

18

kunde fortære og afsætte paa anden Maade, end ved at omvexle dem med Chieneserne; Men Dette viides at De ikke har, thi hos nogle er baade Mangel for Penge og Levnets-Midler, som foraarsager en dyr Tiid og en Stantsning i mange nyttige Nærings-Veye.

Jeg paastaaer da aldeles ikke, at Thee er en Ting der er til Ruin, hvorfor? 1) Fordi at Den ikke er meget kostbar.

2) At de som ikke drikke Thee, maa drikke andet, saasom Øl, Melk og Urter og 3) at det Øl og Melk, som drikkes i Steden for Thee kan sælges og derfor efter Anseende indbringes ligesaa meget, om ikke meere, end som for Thee udgives, naar Sukkeret undtages, om ikke for samme Ting i Natura, saa dog for Kornet, som forbruges til Øllet, samt Ost og Smør, som kan gøres af Melken; Dog naar samme tilfulde og med Vished skal siges, udfordrer Det en skarp og nøye Undersøgelse; men naar i Stæden for Thee kan Drikkes Urter, som voxer i Landet og ey til andet forbruges eller noget derfor indbringes, vindes derved, og det er et Sporsmaal, om ikke Thee her kunde voxe, enten i Huus eller paa Marken.

Handelen paa Guinea i og for sig selv, er Dannemark fordeelagtig, af den Aarsag:

19

1) At dertil udføres eendeel dansk Brændeviin, som faaes vel betalt.

2) At omendskiønt dertil udføres eendeel Levnets-Midler af de nødvendige, som maaskee kunde være nogen Aarsag til Mangel og dyr Tid her i Landet, saa dog:

3) Siden for De udbringende Vare, tages Slaver og Guld i Betaling, hvoraf Slaverne bringes til Vestindien og faaes vel betalte og Guldet indbringes i Dannemark, samt efterdi Kongen der foruden nyder en god Told, troer jeg min Meening er rigtig; dog mister Kongen derimod eendeel af den Told, som kunde faaes af de Vare som udføres, hvorpaa de Handlende er forundt Toldfrie.

Den Vestindiske Handel derimod i og for

sig selv, troer jeg ikke er meget fordeelagtig:

1) Fordi dertil udføres eendeel nødvendige Levnets-Midler, som her kunde foraarsage Mangel og dyr Tid.

2) Fordi de Vare, som for samme indvexles i Betaling og føres herhid, ere meget kostbare, saasom: Caffebønner, Bom-Uld, Rom, Arrak og Sukker, og deraf alt for meget hidføres og bruges, som kunde undværes, siden den gemeene Mand i Danne-

20

mark vel kunde undvære Caffé, eller i det Sted betiene sig af brænt Rug, Hvede eller Byg, som skal være meget got og lige saa got som Caffebønner, selv anlegge Tobaks Plantagier til det behøvende Tobak og bruge dansk Brændeviin og Aqvaviter i Steden for Rom og Arrak, saa at det var meget bedre om mindre af disse Sorter blev hidført og Penge i det Sted indbragt; men des beklageligere er det, at omendskiønt denne Handel, for saa vidt som de til deels mistelige Tings Indførsel angaaer, ved Forhøjelse i Tolden er søgt indskrænket, saa hjælper det dog intet, men Brugen gaaer aft for vidt, i det at en Tienstøpige, Tienere og Dreng drikker Caffé med, saa og alle andre, om del ogsaa er den, som neppe har saa meget at den kan skiule sig med og ligge paa, saa at naar den kan faae fat paa en Skilling, skal Ven dog have Caffé, og jeg troer at der findes de som tigge dertil, ja Rom og Arrak Drikkes overalt; hvilken skadelig Misbrug, ikke kan hemmes paa anden Maade, end ved reent at forbyde Indførselen, som dog ville medføre Vanskelighed og ellers kunde foraarsage en Standsning og Skade i Handelen siden:

3) Kongen nyder en god Told af de ud- og indførende Vare og han

21

4) maa ligesaa vedligeholde Handelen for at forsørge Indbyggerne i Vestindien, og sine der havende Collonier; men

5) Naar man kager denne Handel i Consideration. med den Guineiske, saa bliver samme fordeelagtigere, dog

vil begge Handeler ikke sige andet, end at vedligeholde Trafiquen, naar derved ingen Fortienste kan have.

De danske udgive mange Penge imellem Aar og Dag for Caffé, Rom og Arrak, det var bedre at de indskrænkede sligt fra en almindelig Brug, og naar de brugte nogle af de Penge som foruden Tolden dertil udgives, kunde de oplegge meget, efterdi Øl eller de andre Ting jeg har omrørt, ikke koster saa meget, som de Vestindiske Vare; enhver kan selv herover gjøre en nøyagtig Beregning, og deraf erfare Fordeelen eller Tabet, naar han forestiller sig baade de Indenlandske Vares Priis her i Landet, Fordeelen derpaa naar de omvexles, de Udenlandske Vares Priis her i Landet, saa vel som deres Vigtighed eller Droyelse imod andre, og legger sig Told-Roullen for Øynene som for Exempel: hvor meget Caffé skal imod en Tønde Øl, hvad er dets Priis, For deelen ved Omvexlingen og Tolden af begge, samt hvad Tab har man ved det at man maa forskaffe sig nødvendige Levnetsmidler i Steden

22

for de som udgaaer til Omvexling, og naar sligt skeer, sees Forskiellen noget nær. Handelen paa Strædet er i visse Maader umistelig, i andre fordeelagtig, og i andre skadelig, saasom:

1) Den er umistelig i Henseende til Salt, som derfra maa hidføres og ikke kan undværes. 2) Den er fordelagtig i det, at der afsættes eendeel Fisk og andre Vare, som ere mistelige, og

3) skadelig, naar derfra og her til, indføres for mange kostbare Viiner og Caffébønner, som gierne skeer og maa skee for at holde Trafiquen ved lige. De Fiskevare som didfores komme fornemmelig fra Norge og Island.

Handelen med Frankerige er angeneem og behagelig, men derimod ufordeelagtig og bedragelig, og det af den Aarsag:

1) At de franske Vare saasom Viin og Brændeviin ere noget kostbare, og for det meste, især for den gemeene Mand kunde undværes, som kan betiene sig af Landets egen Vare, som han kan have for lettere Priis, saasom, Øl, Brændeviin og Aqvaviter, og

2) i det at de besværges mange Mennesker.

Kongen faaer vel en god Told af de franske Vare, men Landet eller Indbyggerne tabe dog

23

derved i Almindelighed; men ikke desmindre, maa de Danske ligesaavel bruge dem, som andre Nationer for at vedligeholde Trafiquen, endskiønt Tabet kan være betydelig og Handelen kunde undværes.

Den Hollandske Handel kunde Indbyggerne her, legge sig mere efter at undgaae end de hidindtil have giort, ved at anlægge tilstrækkelige Papiir- og Oliemøller, Sæbesyderier, Fabriquer, Tobaks-Plantagier, dog ikke her i Kiøbenhavn, siden det uden Tvil i alle Tilfælde her falder for bekosteligt, derefter at sætte en Priis som kan holde Stik med Fremmedes og tvinge Indførselen. Kongen har og ved adskillige Anordninger befaler slige Tings Anlæg, Introduction og Brug, hvorefter ogsaa eendeel Anlægge ere gjorde, men Det burde Skee meere, i alle Tilfælde og paa mange Sræder, hvor dertil kunde være bequem Leylighed.

Paa Handelen imellem Norge og Engeland veed jeg ikke noget at kan udsætte, naar Nordmanden ey selv kan søge den Fordeel, som han giver Engelsmanden, i det han udfører sit Jern og andet til Engeland og efter at det der er forarbejdet i Issenkram og andre tjenlige Ting igien kiøber det og derved giver Engelsmanden baade Arbejds løn og Fordeel. Men som Norge har Mangel paa Korn og Malt, følgerlig

24

ogsaa paa ordinare Drikke-Vare, saa er især Theehandelen meget nyttig for Norge, da jeg troer, at de norske lettere kan holde Thee end som Øl, og lige saa troer jeg at en bestandig frie Indførsel af Korn og Føde-Vare, er den ikke skadelig, men meget nyttig.

Handelen paa Østersøen kunde mere indskrænkes, end hidindtil skeet er, ved her i Landet at saae noget meere af Hør- og Hampefrøe, end som forhen er saaet saa og ved at anlegge adskillige Fabriquer, som paa sit bequemme Sted skal blive omtalt.

Den Islandske Handel er fordeelagtig og det af den Aarsag:

1) At Kongen maa forsørge Indbyggerne som give ham Skat eller Landskyld.

2) Fordi at de Vare, som dertil udføres bestaaer meest i Levnets-Midler og Vare til Klæder, som ere nødvendige, og

3) at for de saaledes udførende Vare, bekommes Mængde af Fisk, Kiød og ulden Gods, hvorfor mange Penge indbringes baade her, i Hamborg, Danzig, Lybeck, Holland og Strædet, af Compagniet; dog udføres herfra til Island, for mange reede Penge aarlig.

25

Svedsker burde aldrig indføres til Danmark; thi som Svedsker er intet andet end Blommer, som ere tørede, og her groer nok af det Slags, saa kunde samme tages i Stæden for dem, som indføres.

Ligesom jeg forhen har været af de Tanker at en frie Indførsel eller fri Handel med alle nødvendige og uskadelige Vare, var nyttig for Landet, for at forekomme Dyrtiid, saa meener jeg og, at en maadelig Told paa de samme er meere gavnlig end som stor Told, fordi begge Deele gjør en billig Priis paa al Ting og det er Moderation og Billighed, som befordre mange Etablissementer, giver Folk Leylighed til at ernære sig, og at kunde formedelst Villigheden, sætte saadan Priis paa deres forarbeydende Vare, at de kunde holde Priis med andre, hvorved fremmede Vares Indførsel af samme Slags som ey vare nødvendige, ville forbydes af sig selv, men Dyrtiid forarsager, at mange ikke kan ernære sig, men maa gaae bort, Hvorfor heller intet med dem fortienes.

In Summa er af alt foregaaende med mee re, at merke:

1) At Danmark gjør anseelige Leverancer af Korn og Fødevarer samt andre Levnets-Midler til Norge, Vestindien, Strædet, Gui-

26

nea, Island og andre Stæder, og at den af de Vare, som derimod indkommer, afsæt» rer eendeel til Tydskland og andre Stæder, hvorover den igien kan behøve Tilstød fra Tydskland af Levnets-Midler. Og at derfor

2) en frie Indførsel paa Levnets-Midler og andre Ting kan være Dannemark tienlig, for dermed at befordre Etablissementerne.

3) At Theehandelen ikke kan være skadelig, men snarere nyttig.

4) At den Guineiske Handel i og for sig selv er god.

5) Den Jslandske ligesaa.

6) Den Spanske umistelig.

7) At den Hollandske meget kan søges forekommet.

8) Den Østersøeske ligesaa.

9) At den Vestindiske vel ikke kan være skadelig at bruge til Maade, men for megen Brug af Caffé, Rom og Arrak tilveyebringer et Tab, i der der udgaaer mange nødvendige Ting for samme som kunde undværes.

10) At den Ostindiske og Chinesiske for saa vidt som angaaer Silke og andre kostbare Klæde-Vares, samt Porcelains Indførsel og reede Penges Udførsel, er skadelig.

11) At Den Franske er skadelig.

27

Toldforhøyelse imod en skadelig Handel, er for saa vidt god, om den kan tvinge Handelen, for dem, som ey ere meget formuede, saa at de derover kan lade det som er skadelig, saa og fordi at Kongen faaer noget for det, som uagtet Forhøyelsen endelig indføres eller udføres; men den kan og i mange Maader være skadelig, saasom:

1) Naar den ey kan indskrænke den skadelige Handel, gjør den en fordyrelse paa mange Ting, som formedelst dets forhøyet Priis ey kan afsættes, saasom, naar Tolden bliver forhøyet paa Viin, og alle drikker den, saa forarsager sligt, at en Fabriqueur maa betale større Forhøyelse til en Bager paa Brød og give ham sin Viin-Told med, ligesaa til en Brygger, Skræder, Skomager, Peruquemager og andre, for hvis han faaer af dem, han maa og give sine Folk større Løn, og for sin egen Familie tage Tolden, som forhøyer hans Priis paa de forarbeydende Vare, saa ar han ey kan holde Priis med andre og følgelig ey afsætte dem.

2) Kongen maa af samme Aarsag betale det dyrere som han bekommer, og give sine Betientere større Gage, saa at den indkomne Told derved bortgaaer.

28

Anden Afhandling.

Om

Fabriquer.

Fabriquer ere meget fordeelagtige i et Land, hvor der gives Leylighed til at holde dem, og Vare til Forarbeydelse, saa at alting er billig for Brugerne, og det af den Aarsag:

1) At mange Mennesker kan ernære sig derved.

2. At Indbyggerne kan forarbeyde deres egen Vare i nyttige og brugelige Ting, og derved ey allene forsyne dem selv med det Behøvende, som de maatte forskaffe fra andre Stæder, men endog vinde den Arbejdsløn og Fordeel, som de maatte give andre, og

3) naar de ligge paa de Stæder, hvor der er god Forraad, og Levemanden er billig, kan paa de forarbeydende Vare sættes saa billig en Priis, at samme ey alleene forbyder Indførselen af sig selv, paa fremmede Vare af samme Slags, men endog giver god Afsats baade Inden- og Udenlands, hvorved meget baade kan spares og indbringes- Naar deri-

29

mod Anlæggene skee paa kostbare Steder, finde Varene ingen Afsats, formedelst den høye Priis, som Kostbarheden nødvendig udfordrer og Indførselen fra andre Steder kan ikke hemmes, men alt det, som kan faas billigt, søges indkiøbt og forhandet.

Af samme Aarsag holder jeg for at det ikke er nyttig ar anlegge fleere Fabriquer i et Land, end de, som gives Forraad nok til, af Landets egne Vare, til Forarbeydelse, fordi at de Vare, som maatte søges fra fremmede Stæder, koster meget at indbringe, foruden den Fordeel, som derpaa man gives til Negotianterne, der temmelig fordyrer dem.

Seer man nu hen til, at alting i alle Kiøbstæder er dyre og Levemaaden koster dobbel eller somme Steder tredobbelt eller meere end som paa sine Steder paa Landet, som kommer sig af at der, nemlig i Kiøbstæderne intet haves, uden det, som maa kiøbes fra Landet, at deraf maa betales Told, Consumption Skibsfragt, Kiøbmands Provision, Lade- og Losse-Penge, Arbejds-Penge, Pakhuus Leye, og saa videre, som strækker sig til alle Mennesker. saasom ey alleene til en Anlæggere af en Ting for sin egen personlige Underholdning, men endog til alle hans Børn, Familie og Tienstefolk, samt alle de som maa gaae ham til Haande, saasom Tømmermestere, Muur-

30

mestere, Snedkere, Glarmestere, Malere, Skrædere, Skomagere, Peruqvemagere, Bødkere, Slagtere, Bagere, Vafferpiger, Syepiger, og alle andre saadanne, som han maa hove med at bestille, og samme strækker sig ogsaa til Anleggerens Svenne og Dreng, som han maa holde til sin Handterings Drift, som foraarsager, at han maa give dem 200 Rdlr. som han kunde holde paa Landet med 100 Rdlr. ja at en Bygning i Kiøbstæderne, koster ham 4, 6 a 10000 Rdlr. imod at een paa Landet kan haves for Bagatellerie; saa synes det at en Fabriquer eller Anlægger paa Landet, kan udi et Aar drive saadan et Værk og fabriquer saa mange Vare paa Landet der kunde med Bygning, Anlæg og al Bekostning ey beløbe sig til meere end 50000 Rdlr. som han udi samme Tid, af lige Bonitet og Qvantitet og med lige mange Folk, ey kunde tilveyebringe udi en Kiøbstæd som er kostbar for 100000 Rdlr. og deraf ville følge at han kunde sætte sin Priis saaledes, at han derved ey alleene kunde tvinge Indførselen af samme Slags, fra fremmede Stæder, men endog finde god Afsats baade Inden- og Udenlands, som for Exempel, en Alen Klæde kunde haves paa Landet for 9 Mk. som udi en kostbar Kiøbstæd ey kan gøres for ringere end 3 Rdlr. af lige Bonitet.

Efter saadan Beskaffenhed meener jeg, at Klæde- og Uldne Vares Fabriquer, saml Kam-

31

magerier, Beendreyerier, Garverier, Feldtbereeder- og Handskemager-Værker, Papiirs Møller og saa videre, kunde anlegges paa Landet i Dannemark, til Nytte, siden Landet har Forraad af de Vare, som dertil skulle forbruges, saa vel som gode Levnetsmidler til Arbeydernes Underholdning, da det er bedre at de Vare som falder i Landet, der samme Steds fabriqueres, end som at de bortselges til andre som samme kan gøre i Arbeyde og igjen indføre, og at Landets egne selv søge den Arbejdsløn og Gevinst som de give andre. Jeg meener, at nogle af saadanne Anlægge især Klæde- og Uldne Vares Fabriquer, kunde skee ved Sædegaardene, hvor de fleeste Eyere har gode Leyligheder til Værkerne, uden dertil at opføre nogen nye Bygning, som ellers naar de samme maatte opføre, ikke ville koste dem meget, da de kunde anskaffe sig

hver en Mester og en Svend, og i øvrigt til at spinde og karte, betiene sig af deres egne Bønder og Tienere, samt lade nogle af de samme oplære, som siden kunde være dem til Tieneste eller etablere sig paa Godserne; og mon ikke enhver Bonde ligesaa vel kunde gjøre Klæde, som Vadmel? jeg mener jo, at naar de dertil bleve lærte og de havde de behøvende Stampemøller, Præsser og Overskiærere i Landet, som de kunde søge paa samme Maade, som de nu søge Farveren, saa kunde det lade sig gjøre, især kunde Huusmændene som ingen Av-

32

ling bruge, men maa Arbeyde for andre eller ernære sig af deres Hænders Giærninger, derved ernære sig. Ved samme Leylighed kunde de Handlende i Kiøbstæderne bekomme Landets egne fabriqverede Vare, at drive Handel med paa andre Steder. Og som Landet derover ville komme til at behøve meere af fortærende Vare, og følgelig ikke kunde miste faa meget af Korn og Fæde-Vare som nu, med mindre Hederne overalt bleve dyrkede og bebyggede, saa troer jeg, at det var got, dersom de Handlende i Kiøbstæderne maatte tillades en frie og bestandig Handel med Korn og Fæde-Vare fra fremmede stæder, saa at ingen Mangel maatte haves, paa det at Levnetsmidierne ikke skulle fordyres. Sælland troer jeg dog ikke er bes qvem for Fabriqver, fordi at det ligger Kiøbenhavn saa nær, haver liden Forraad og gjør idelig Tilførsel til Kiøbenhavn, som fordyrer Lev« netsmidlerne og ofte foraarsager Mangel, saa at mange af Indbyggerne maa kiøbe eendeel Korn- og Fæde-Vare udi Kiøbenhavn, som dertil, med stor Bekostning ere indførte og fortoldede; men Jylland, Fyhn og Holsteen maa ufeilbarlig være det.

Tager man nu Norge for Øynene, da seer man at der haves stor Forraad af Sølv, Kobber, Jern, Metal og andre saadanne Ting, samt en stor Mængde af Tømmer og Træ, som giver

33

Andledning at spørge. Efterdi i Norge er saadan Forraad af de ommeldte Ting, kan der da ikke ogsaa forfærdiges, ald Slags Kobber-Arbeyde, alle Slags Issenkram, Giortler-Arbiede, Uhrmager-Arbeyde, Flinter, Kanoner, og andet sligt, samt brændes Aske, males Olie og kaages Sæbe? og hvortil maae svares: Norge har vel paa sine Stæder Mangel paa Korn og Fæde-Vare, men den derimod god og stoer Forraad paa Fisk, og naar den har frie Handel med Korn og Fæde-Vare, saa kan Levemaaden ogsaa være billig, og efterdi Levemaaden er billig, saa kan den ogsaa selv forarbeyde sine Manufactur Vare og selv søge og vinde den Arbeydsløn og Fortieneste, som den forhen i visse Maader har givet andere, saa og overlade noget til Fremmede; og det er bedre at Nordmanden selv forarbejder sit Jern i Issenkram, end som at det bliver udført til andre, som forhen har forarbejdet det, og igjen indført det til Norge, han kan ligesaa got gjøre de Sorter, hvoraf et Uhr sammensættes, som Engelsmanden, der gjør samme paa de mindstbekosteligste Steder i Engeland, hvorfra samme indføres i Kasser til London, og der bliver sammensat, som er Aarsagen til at et Engelsk Uhr kan sælges for saa ringe Priis, han kan lige saa got gjøre Giortler-Arbeide, som andre paa de Steder, hvorfra det hertil indføres, ligssaa Kobber-Arbeide, samt Flinter og Kanoner, saa og ligesaavel som an-

34

dre, brænde Aske, male Olie og kaage Sæbe, som alt kan være got. Skulde det formedelst at Norge har en Slags Mangel paa Korn, falde for kostbar, der at vedligeholde Værkerne, som jeg ikke troer, især, da de til forarbeidelse behøvende Vare, der produceres, saa kan jo de sidste Vare med lige saa liden Bekostning indføres fra Norge til Dannemark, og der forarbejdes, som de kan føres til andre Steder; vel er det sant, at Dannemark mangler Kuul, som altsaa maatte forskaffes fra fremmede Steder; men som ved en Skieppe Steenkul kan meget forrettes, saa vil saadan Mangel paa Kuul ikke gjøre nogen synderlig Hindring, saa længe de ere at bekomme paa andre Steder.

Alle Nærings-Veie ere gode, naar ikkun Anlegget er rigtig, og naar Anlægget ei kan gøres rigtig eller til nogen Fordeel, saa er der bedre at det bliver ugiort end giort. Og som Hoved-Posterne ved et Anlæg, som fornemmelig forud bør eftertænkes, er om Billigheden paa det Sted, hvor Anlægget skeer, er saaledes, at Prisen paa de Forarbejdendes Vare kan nedsettes efter andres Priser paa samme Slags Vare; saa af samme Aarsag meener jeg, at ingen Haandværksmester i Kiøbstæderne, kan forfærdige noget, som med For-Deel kan afsættes paa fremmede Stæder, men

35

paa Landet vel, saasom skoe og andet sligt, som føres til Vestindien; dog saa længe de Handlende kan holde Pris med andre, paa der som saaledes udføres, kan det ikke være til nogen Hinder, at samme paa de kostbare Steder bliver forfærdiget, og opløber til en høi Pris for Kiøberne.

Tredie Afhandling.

Om

Landvæsenet.

Landmandens Indkomster i Dannemark, kommer af Korn og Qveg, og naar det er Dyrtid formeeres hans Indkomster paa de Steder hvor der er god Forraad deraf, saasom i Jylland, Fyhn og Holsteen, hvor Bønderne i nogle Aar er kommen sig got og Jordegodserne derover betales tredobbelt saa dyre som forhen. I Sælland kan vel og Proprietairerne som ere formuende vinde ved Dyrtid, i der de kan giemme deres Korn og andre Vare derefter; men jeg troer, at de fleeste

36

Bønder lider ved Dyrtid, fordi de om Efteraaret og andre Tider, naar de have indhøstet og slagtet, føre deres Korn og Fedevare til Torvs i Kiøbenhavn, og siden igien maa kiøbe af Kiøbmænd og Skippere. — Dog kan alle Bønder i Almindelighed ikke vinde meget ved Dyrtid, fordi de maa betale andre Vare dyrere igien til Kiøbmændene, saasom Jern, Tiere, Tømmer, Salt, Kuul, og saa videre, efterdi Kiøbmanden som ingen Profit igien kan søge paa de saa dyre kiøbte Vare, og hvem det desuden koster meget at leve, maa søge den paa de Vare som Bonden tilkiøber sig. Ja, paa mange Steder har Bønderne ikke synderlig andet at leve af, end som Fiskerie, og maa kiøbe baade Korn og andre Levnetsmidler, som altsaa lider ved den dyre Tid, paa Korn og andre fortærende Vare.

Brændeviinsbrænderiet er ved Forbudde indskrænket, fordi at Bønderne ikke skulle sole sig i formeget Fylderie, men det hjælper ikke; thi de vil dog have Brændeviin, i hvor det kommer fra, hvorover de kiøber det i Kiøbstæderne og Kroerne, og forsømmer deres Arbeide, ved at henligge i Kroerne. Imod disse Forbudde handles og meget, i det endeel af Bønderne stjæle sig til at brænde og profiterer derved meget, andre som holder sig Forbuddet efterrettelig, taber, ved det de giver

37

mange Penge ud til Kiøbstædernes og Landets Kromænd. Siden da disse Forbudde ikke kan hemme Brændeviinsbrænderiet i alt paa Landet, ei heller at Bønderne jo drikke Brændeviin alligevel, endskiønt de maa betale det dobbelt saa dyrt i Kiøbstæderne og Kroerne som paa Landet, saa spørges om de ere nyttige eller skadelige? Jeg admirerer Forbuddet, i Henseende til at det hensigter til at hemme Fylderie og Drukkenskab, saa og at befordre Consumptions Intraderne; men jeg troer at det er skadelig, ei allene fordi at nogle lider ved at andre bliver mægtigere end de, ved at handle imod Forbuddet, og søge ubillige Fordeele, men og fordi

- 1). At Norge som har Forraad af Kobber, kunde afsette en stor Deel mere til Brændeviins-Redskab, for det
- 2). Er en stor Deel Brændeviins-Redskab bleven sønderslaget og spoleret.
- 3). Har det været en stor Næringsbrug for Bønder at brænde, da enhver, saasom den kunde komme afstæd med at skaffe sig en Brændeviins-Kiedel, Hat og Piber, har brænt Brændeviin, og ei allene har havt større Profit paa Brændeviinet, end paa Kornet, men endog har havt den Fordeel

38

derved, at kunde fede mange Svin og Kiør med Bermen, og forsyne andre Steder med got seet Flesk og Kiød, som er bedre Flesk end det som er fedet paa Skoven; og kan Bønderne paa de fleste Steder i Provincirne, hvor ingen Skove ere, ikke holde og fede mange Svin, uden naar de brænder, ei heller fede deres Kiør, hvor de har Mangel paa Foering, hvorover endog bortgaae meget Smør, Talg, Ister og Ost, som de kunde forsyne Fremmede med og indbringe Penge for.

- 4). Kunde en stor Deel Brændeviin og fede Vare afsættes paa Kysten og andre Stæder, og derfor indbringes Penge; Guineserne vil gjerne have Brændeviin, saasom det er en stor Styrke for dem, naar de flidder i Guldbiergene og udhugger Guldet.
- 5). Kongen nød Tolden og Consumptionen af alt det som deraf indførtes til Kiøbstæderne og igien udførtes.
- 6). Kiøbmændene fik da noget at handle med, og
- 7). Ville i den Henseende en frie Indførsel paa Korn-Vare understøtte Værket; thi Moderetion og Billighed i et Land, beforder

39

mange Etablissementer, formeerer Folkemængden, og alle Nærings-Veie kan være betænkelige at indskrænke.

Bønderne overalt er formeget plaget med Hoverie, og dersom de bleve Hovefrie, kunde Det være dem til en stor Lettelse, dog er det dem ikke nyttig uden hvor de kunde udløse sig selv fra Proprietairerne; thi naar de

skulde betale Hoverie-Penge 2 Rdlr. af hver Tønde Hartkorn, kunde de paa de Steder, hvor de ere fattige, ikke holde det ud, men kunde bedre komme afstæd med at forrette Hoveriet, ved dem selv og de samme Folk, som de holder til deres eget Arbeide; dog var det en stor Nytte for Bonden, om Hoveriet paa nogen Slags Maade med Tiden reent kunde afskaffes; thi Bonden plages alt for meget, og er ligesom en Træld under alt for stor Tvang og Byrde, især hvor Huusbonden er haard og ubarmhiertig.

Dersom enhver Bonde havde sin Jord for sig selv afdeelt, og sin Gaard derpaa beliggende, var det paa de fleste Steder got og til stor Nytte, saasom, hvor en Bondebye ligger samlet ved en Udside af Byens Mark, og haver sine længst bortliggende Markjorder en halv Miil eller en lang Vei borte beliggende, der kan en Bonde paa de Steder,

40

naar han skal giøde sin Jord, ei bortføre mere end 4 a 5 Læs Møg om Dagen, og ligeledes gaaer det, naar han skal hiemføre sit Korn, saa at han ikke i saa Maade kan forrette meere en heel Uge, end som han kunde forrette udi 1 a 2 Dage, naar han havde sin Jord for sig selv beliggende og Gaarden derpaa; men paa de Steder hvor der ligger Kiær, Overdrev, Hede eller fælles Græsning paa den anden Side af Byen, som ved saadan Deeling og Forandring ville forvolde at Bonden fik lang Vei at drive med sine Creature, at hente sin Giødske, Tørv og Lyng, der var Forandringen ikke nyttig, men maaskee til Skade, hvilket alt ved Forandringen maa have for Øine og vel overveies; dog kan Bønderne paa de fleste Steder hvor Forandringen kunde være nyttig, ikke komme afsted dermed, uden at blive ruineret, saasom det falder dem for bekosteligt at nedrive og igien opføre Bygningerne; enhver kan selv herudi overveie Omstændighederne, og tillige forestille sig at dersom han vinder nogen Friheds Tid derved, kan han i samme foretage sig noget andet, hvorved han kan fortiene Penge; ligesaa at det er meget got i Tilfælde af Ildebrand, at Bøndergaarde ikke ligger samlede paa hinanden.

Der er endnu nogle Ting hvorved Bondens Tilstand kan forbedres, saasom, hvor der ere

41

Heder eller saadanne Jorder som ligger langt fra Byerne, udyrkede og beqvem til Bygning og Korn-Avling, der kunde Bønderne være eenige om at opføre en Bygning eller flere, dyrke Jorden og holde Folk til Avlingens Drift. Hvor der gives Leilighed til Fiskeparker, der kunde de iværksætte og befordre Fiske-Yngelen.

Og som det er til stor Fordeel at Skovene efter Skov-Anordningen fredes og forplantes, siden der aarlig udgaaer mange Penge af Landet for Bygnings-Tømmer og Brænde, som formedelst Skovenes Ødeliggelse og Forsømmelse med Plantningen, for Efterkommerne vil blive betydeligere, saa var det got om de nøie ville holde sig Skov-Forordningen efterrettelig med at frede og forplante Skoven, hvormed jeg endog meener der kunde gøres Forsøg paa suuipagtige Steder i Hederne, som ei bruges til noget andet. De skulle betænke, at de ei allene ved at befordre det foregaaende, men endog ved at saa Hør og Hamp, plante Tobak og ligge Humle Kuler, item sette Frugt-Træer, kunde samle og indeholde mange Penge, som de aarlig for det Manglende, maa deels savne og deels betale, og derfor være omhyggelige for alt sligt at befordre.

Herregaardene angaaende, da nydes paa de som ere completerede med Hartkorn en stor

42

Frihed, i det der betales ingen Skat til Kongen af Hovedgaards-Taxterne, imod den Matricul-Skat som betales af Bøndernes Hartkorn, foruden det, at Eierne nyde Jagt, Fiskerie og andre Herligheder efter Standen, og naar de betalte saadan Skat af alle Herregaarde her i Landet, kan synes at det blev Kongen til større Fordeel.

Spørges nu, efterdi det synes at være Kongen til Fordeel, kan da Sædegaards Eierne ei betale saadan Skat? da svares ja, endeel Sædegaards Eierne som have ucompleterede Sædegaarde, maa betale saadan Skat af deres Hovedgaards Taxter, og kommer dog got ud dermed, men det vilde falde dem af de frie Sædegaards Eierne som ei stod sig vel, forsvært at betale samme, fordi de havde kiøbt for dyrt, med mindre de kunde nyde større Landgilde af deres Bønder.

Spørges derimod, kan da en Herregaard ei anvendes til større Fordeel for Landet, ved derpaa eller paa Hovedgaards-Marken at anlegge Bøndergaarde? da svares nei, absolut ikke i mine Tanker; vel er det saa, at mange Familier kunde etablere og ernære sig paa Hovedgaards Markerne, men naar betragtes:

43

1). At Herremanden holder mange Folk og endnu maatte holde flere, dersom han selv skulde drive hans Avling.

2). At Bønderne paa sine Steder, hvor de ere formuende og har Raad dertil, holder flere Folk til Hoveriet og deres eget Arbeide, end som de holt for dem selv allene, og følgelig kan udgiøre lige saa mange Personer,

som kunde etablere sig paa Hovedgaards Marken.

3). At Herremanden stalder Øren paa de fleste Steder i Landet, at han opföder gode Heste, at han holder gode Kiør, Sviin og Faar, og deraf ei allene sælger og lader udføre af Landet, men endog producerer meget Kiød, Smør, Ost, Talg, Flesk og Uld, som Bøn-Bønderne ikke kunde frembringe, saa meget af og ei heller saa got, hvoraf Kongen nyder stor Told og anseelige Capitaler i Landet indbringes der for.

4). At han holder Mandskabet samlet til Kougens og Landets Tieneste, og

5). At Jagten og anden Herlighed blev spoleret; saa troer jeg at enhver fornuftig vil biefalde min Meening.

44

Og ligesom jeg førhen har sagt, at det ville falde de Sædegaards Eiere, som havde kjøbt for dyrt, for svært at betale Skat af Hovedgaards Taxterne, med mindre de igien kunde nyde større Landgilde af Bønderne, saa ville det samme og at betale Skatterne, gjøre et Inskaar i Staldningen, efterdi de maatte aftærske det Korn som de giver Stude og Heste, til at betale Skatter med, og følgelig ville samme være til Tab, saa som der indhentes større Told af Oxen og Heste, samt andre Vare, som fra Sædegaardene udførs, end som kunde faaes i Skat af Hovedgaard Taxterne, og desuden indbringes anseelige Kapitaler, som i Mangel af Stalds-Oxen, Stutterie og saa videre ei kunde indhentes. Om Sædegaards Eiere i den Henseende udi Begyndelsen er understøttet med Frieheden, Hoveriet og andre Herligheder, det skal jeg lade være usagt.

Fjerde Afhandling.

Om

Embedsmænd og Suplicanter.

Kongen, som Regent og høieste Øvrighed over det ganske Land eller Societet, som styres, regieres og beskiernes ved ham, beskikker

45

ogsaa de uforbigiengelige fornødne Embedsmænd, til at Drage Omsorg for Landets Vel, og at gaae sig til Haande udi Raadføring, Regiering, Forvaltning, Commando, Oeconomie, Retfærdigheds og Roligheds Handthævelse-Enhver

Regent seer hen til, at han kan faae fornuftige og kyndige, troe og redelige Mænd, som udi Raad og Daad kan være ham tienlig, til at befordre fornuftige Raad og Anlæg, til Landets Beste og hans Interesses Formeelse, og som ei vil Undertrykke eller besvære hans Undersaatter med noget utilbørligt, men gjøre lige Skiel imod alle og enhver, og forhielpen enhver til den Ret ham tilkommer.

Saa lenge saadanne Mænd forholder sig som de bør, ere de baade høitagtede af alle i Almindelighed, men maa hades af nogle faae uretsindige, som de maa tvinge eller gjøre imod, for at befordre Retten, og nyde saadan Gage, som de kan være tient med, enhver efter sin Stand og Bestillings Værdighed, men findes de utroe forsømmelige eller uduelige, blive de straffede eller afsatte, enten af Kongen eller ved Justitiens Befordring, eller og naar de blive gamle og keede af deres Forretninger i Naade demiterede, enten med eller uden Pension. Naar Forseelsen ei er af større Betydenhed, end at derfor paalegges en Mulct, som ofte forekommer under

46

vankundige Dommere, som ikke forstaae at applicere Loven ret paa forekommende dubieuse Ting og rettelig at kiende og dømme, da er det ikke saa tungt for den Skyldige, fordi han, omendskiønt han har Tort deraf, fremdeles beholder Brød; men er den af saadan Beskaffenhed, at den Skyldige removes fra Embedet, da har han baade Skam deraf, og naar han ingen Midler har, er meget forlegen og ulykkelig, fordi han intet har noget at leve af.

Enhver som tragter efter Embede, maa derfor vel vogte sig for, at han ikke søger det som han ikke forstaaer, og ei kan bestyre, efterdi det er bedre reent at undvære samme, end at miste det til Dishonneur, og den som erlanger samme, maa vel iagttage sin Pligt, at være Kongen, som sin høieste Øvrighed huld og troe, at være ferm og omgiengelig imod alle og enhver, og høre alle, saavel den fattige som den rige, for saavit ham vedkommer, hensee til Landets almindelige Beste, og befordre enhver til den Ret ham tilkommer; thi naar han sligt gjør, da omendskiønt han hades af nogle, bliver han dog gjerne bestandig, og ofte hjælper sligt meget til større Befordring og Værdighed, samt større Indkomster.

Saadan Værdighed og Løn er det meste eller største, som annimerer saa mange til at legge

47

sig efter Studeringer og Videnskaber, og derpaa at anvende lang Tid og stor Bekostning;

hvorfore de samme og anholder, om frem for andre som ei have studeret, eller har lært og er øvet i noget, at beforders til Embeder og Betienerer, og naar de da ei kan opnaae deres Øiemeed, blive mange af dem, især de som enten ere fødte fattige, eller har tilsat deres Midler paa Studeringer, forlegen og slet til Mode, og ønsker at de i deres Dage havde foretaget sig noget andet; deraf kommer det og at mange har opholdt sig over, at Tienere har søgt at foretrækkes andre til verdslige Embeder og Bestillinger; men hvad er det at tale om? det er jo en Regents Øiemeed at hielpe alle som det behøver og dertil er beqvem, men det falder ham ofte umuelig, hvorfor? fordi der er for mange Supplicanter, og iblant Hundrede kan ikknn en hielpes til den Bestilling, som de alle have søgt, og en Tiener, naar han enten har studeret, eller er oplært enten hos Justistseller Regnskabs-Betientere ved Pennen eller paa anden Maade gjort sig beqvem, kan snarest blive hiulpen, fordi at til Befordringer udfordres Bekientskab og Recommendation, ligesaavel som Meriter, og naar han da er hos saadan Mand, som er i Anseelse, og til hvis Recommendation fattes Tillid, gaaer han gjerne frem, som og er Aarsagen til, at mange unge Mennesker har givet sig fra Studerin-

48

ger eller anden Bestilling, og har taget Liderie-Kiolen paa.

Imidlertid maa jeg ogsaa sige, at eftersom det er en gammel Regel, at en Student, Fuldmægtige eller Skriverkarl spiser ved sin Huusbonds Bord, og nyder Opvartning af Tiener, Dreng eller Pige. Tieneren derimod maa gjøre endeel af Pigernes Gierning, saasom at passe op gaae Ærender o.s.v., samt spiser med Pigerne, saa er der ikke nogen Student eller Skriverkarl som giver sig til at være Tiener, med mindre Det skeer af Nød, fordi han intet andet har at leve af; Hvorfor og om en Mand beforder en slet og ret Tienere som ikke har anvent Tid og Bekostning paa at lære noget, frem for sin Student eller Fuldmægtig, saa er der ham uanstændigt og urettelig gjort, fordi at han derved vanærer og. tilsidesætter Studeringer og Lærdom, og tillægger en Tiener, Pige og deslige en Værdighed frem for studerede Personer, som dem absolut og langt fra ikke tilkommer; thi naar Studeringer ei skal gaae frem og nyde Værdighed, hvorfor studeres da, eller hvad skal de da til, og Hvorfor skal saa mange derpaa anvende saa lang Tid og saa store Bekostninger, hvorved de forhindres fra at søge anden Fortun, end ved de samme at gjøre sig beqvem til noget, naar de ei maatte gaae frem for Tienere.

49

Jeg holder det for, at være lige saadant med Supplicanter, der alle gjør sig Haab om at reusere, som med dem der sætte i Lotterier, af hvilke enhver ønsker og kan have Haab om at vinde den største Gevinst, fordi at af 100 eller fleere, som har søgt een og den samme Tieneste, ikkun een bliver hiulpen, og naar de alle have gode Recommendationer og ere meriterede Personer, kan lige saa snart den eene som den anden nyde sin Ansøgning bevilget. Med Befordringer kan det ellers have fin Vanskelighed; thi endskiønt at en Regent meener og attraaer det allerbeste og nyttigste, og at befordre enhver efter Capacitet, Meriter og Skikkelighed, saa kan dog ved Bekiendskab og den Omsorg een kan drage for en god Ven meere end for andre, samt deraf følgende Recommendation, naar til samme fattes Tillid, vendtes et Fortrin og ofte kan stikkelige, beqvemme og trængende Personer mangle Bekiendtere, Venner og Patroner af dem, som kan gjøre noget til deres Befordring eller til hvis Recommendation fattes nogen Tillid, hvorfor de maae staae tilbage; under Tiden udfordres Sufficence, saasom til Tienester hvor Kongens Intrader oppebærges, hvortil den Person som beskikkes, maa være i den Stand, at han kan borge for sig selv eller stille Caution: og dernæst skal Dommere efter Loven være vederhæftige, hvilken Vederhæftighed jeg dog meener kan tilsidesættes, i det Tilfælde, naar ikkun

50

den Person, som recommenderes, er skikkelig og duelig, saavelsom oeconomisk, som gjør ham alle Tider Vederhæftig nok, naar han ellers har saa meget som han kan leve af, og under Tiden kan saadan een som er fattig blive meere vederhæftig, end den som i Begyndelsen af hans Befordring var riig, men er meere ødsel, saa at han derover til sidst maa blive en gieldbunden Mand. Det er derfor ikke got at for mange legge sig efter Studeringer, uden de have Penge, eller søge at gjøre sig bekiendte.

Endskiønt Embedsmænd, som Kongelige Betiente, ere i Værdighed og Anseelse, saa ere dog de fleste Embeder nu omstunder ikke meget nyttige at tragte efter, for dem som paa anden Maade kan ernære sig, efterdi Indkomsterne ere uklækkelige, hvorover mange, som en have andet at leve af tillige, maa føre en meget indskrænket Huusholdning og Opførsel, og nogle maa sætte sig i Gield, især Justiz Betientere, saasom, Dommere og Skrivere med fleere, som ikke have mange visse Indkomster, men maa leve af andres Trættekiærhed, Kiøb og Salg, Proclamationer og Skifter; saadant kommer sig af at deres Løn er regleret i de gode Tider, da alting kunde faaes for bedre kiøb end nu, og til deels af Pengemangel iblandt Folk i Almindelighed, saa og af een deraf, saa vel som af andre Aarsager følgende Indskrænkelse i Handelen, som forhindrer enhver fra at

51

bruge sig, som den ønskede; Det var derfor vel om den dyre Tid kunde forekommes og Penge hos enhver formeeres til en Lettelse for saadanne som nødvendig behøve det. Vel er det sandt at vis Brød er got, om det er aldrig saa lidet, men Friheden er ogsaa god, og som enhver ved Betjening forbindes til at iagttage den samme, hvorover han til deels forhindres fra andre Nærings-Veye at søge, ved dertil at anvende den Tid som bruges til Embeds Foretninger, saa, dersom den der tracter efter et Embede af stort Arbejde og maadelige Indkomster, har Leylighed og Kræfter til at ernære sig paa anden Maade, er han bedre tient med at blive derved og lade Embedet af Sindet, især da det er uvis og en Slumpelykke, om han nogensinde bliver hiulpen, og hvor mangan skikkelig, beqvem og duelig Person, man ikke gaee sin Tid hen over Ansøgninger, indtil han bliver gammel, fattig og skrøbelig, og faaer dog intet, af den Aarsag, der ere mange fleere og han mangler Bekiendtere og Venner, som naar han havde foretaget sig noget andet, kunde saadan hans Fattigdom været forekommet og Velstanden befordret; det er derfor ikke got for saa mange som tragte efter smaae Embeder og leve alleene hen i Haabet om det som de ere uviis om at naae. Store Embeder, hvorved kan leves got, er det endnu vanskeligere at naae, thi dertil udfordres Meriter og dertil udvælges mest Personer af

52

Stand, som ere vel bekiendte og qualificerede, der bevilges et Fortriin for andre. Nogle Embeder ere meget gode og importable, saa at de som betiene samme, ey alleene kan leve got, men endog samle Penge, især naar en Mand har fleere end een Bestilling, som Erfarenheden har lært, da der ere mange, som ved Embeder have samlet saa mange Penge, ar de har kundet købe Jordegods, indlade sig i Handel og andet, som kunde give god Fordeel og omsider har det eene med det andet gjort dem riige og anseelige, hvorover de ere blevne lykkeligere end saa mange andre, som maa leve hen udi Fattigdom.

Femte Afhandling.

Om

Borgere.

Naar jeg skal tale om Borgere, da vil jeg forbigaae, ey allene dem, som fra gamle Tider af, have havt Midler, Arv og andre extraordinaire Indkomster, og nyde Understyttelse af deres Renter, Aager og andre Fortienester som disse svære Tider og fattigdom iblant andre,

53

giver Leylighed til for dem, som have Penge iblant Hænderne, hvilket endog gaaer saavidt, at der findes de som opkøbe alt det der kan faaes for at gjøre Mangel og Dyrtid, og siden, naar al Ting er bleven dyrt, sælger det med en anseelig Fordeel, end og de fom intet have, men laane, borge og flankere af Bedragerie, som desværre alt for mange gjøre, og alleene røre om den almindelige Borgerstand, som lever af ærlige Haandværker, og naar jeg da om saadanne skal sige den reene Sandhed, da ere de meget ilde farne, og maa indskrænke den nødvendige Levemaade og Opførsel, som almindelig tilforn har været uden Tvang, og de som forhen kan have samlet noget, maa sætte det til nu, i Særdeleshed i Kiøbenhavn; Spørger man, hvad er Aarsagen der til? Da spores den i mange Tilfælde, saasom :

1) Formedelst den Dyretid og høye Pris som al Ting stiger udi, udfordres meget meere end forhen til Byernes publice Brug, hvorover Borgerne maa betale meget meere i Skat end forhen, i hvor det kommer fra.

2) Mange blive fattige og forarmede, kan intet faae at fortjene, hvorover Borgerskabet maae betale til de Deputater, som ordineres til deres Forpflegning for at opholde dem Livet.

54

3) De maae betale større Told og Consumption end forhen, som fordyrer Levners og Underholdnings Midlerne.

4) De maa betale Extra-Skat til Kongen, som de tilforn ey have svaret,

5) Handelen er indskrænket for dem, saa at de ikke kan komme til at søge en ønskende Næring med nødvendige Levnetsmidler af Korn og Fødevarer.

6) De bruge for meget af de Vare som ere mistelige og unødvendige, saasom Ostindiske og Chinesiske Vare, fransk Viine og Brændeviine, hvorfor baade Penge og andre nødvendige Vare udføres af Landet.

7) Formedelst alt sligt foraarsages at alle og enhver maa tage en stor Fordeel, saavel paa forhandlende, som forarbydende Vare, som fordyrer al Ting og gjør faa liden Afsatz, imod som naar det var billigere og flere Mennesker kunde ernære sig der; og naar al Ting blev billig, troer jeg at meere ved en maadelig Told og Consumption, ville indbringes i Hans Majestets Kasse, end som ved den forhøyelse, der er lagt paa adskillige

Ting;

55

8) Deraf følger det og at Kongen maa give sine Betientere større Gage, eller Borgerskabet ved dem maa lide Tab, for hvis de kan bekomme til nødvendig Underholdning og Brug.

9) Overalt dette foraarsages manges Ruin og Undergang, som med Tiden vil forvolde Kiøbstædernes Undergang.

Hvem som vil forestille sig alt dette, maa grues for at komme i nogen Kiøbstæd, og er det derover ogsaa mange siger: Gud bevare os fra at komme til Kiøbenhavn, der kan vi intet leve fordi al Ting er saa forskrækkelig dyrt. Spørger man herimod kan saadant ikke forekommes, uden Kongens og Landmandens Skade? da troer jeg jo: Jeg har forhen talt om de Etablissementer og Nærings Veye, som jeg meente vare nyttige for Landmanden baade i Dannemark og Norge, og hvor af ingen var tienlig naar de skee i Kiøbstæden: En Kiøbstæd skulle altsaa efter mine Tanker, ey bestaae af andre end

1) de nødvendige Embeds og Bestillings-Mænd.

2) Kiøb og Handelsmænd.

z) Nødvendige Handvæksmænd for Byens Indvaanere.

4) Bogtrykkere.

5) Skribentere.

56

6) Urtegaardsmænd, naar andre ey selv havde Frugt-Haver.

7) Bryggere, hvor Borgerne ey selv brygge.

8) Bagere.

9) Slagtere.

10 Brændeviinsbrændere og Værtshuusmænd, som ey stulle befatte sig med andet end Indenlandske Vare.

11) Nødvendige Arbejdsfolk og Daglønnerere.

12) Den behøvende Garnison til den udfordrende Tieneste, Opvarthning og Beskyttelse og

13 Alle de som ville opholde sig der, for at leve af deres Midler.

Og naar disse fik Frihed til at drive en frie Handel og Brug med alle nødvendige og ustadelige Vare, især alle de som i deres eget Land kunde produceres, fabriqveres og forfærdiges og derimod under stor Staf forbuden alle de som ere til Landets Skade i Almindelighed, samt fik nogen Moderation i Tolden og Consumptionen, saa troer jeg at de skulle kunde leve vel og at Kiøbstæderne derover ville florere og tiltage. Ja jeg troer, at Kiøbenhavn ved saadan Forandring, kunde blive ligesaa stor til som den er, og det altsaa som blev modereret og eftergivet paa een Maade, kunde blive indhentet paa en anden Maade, saasom det er en uimodsigelig

57

Sandhed, at mange undertrykkes eller ey kan bestaae formedelst Mangel og deraf kommende høye Priis paa nødvendige Ting. At jeg meener at alt sligt skeer uden Landmandens Fornærmelse, Tab og Ruin, dette har jeg forhen beviist, i det at Landmanden, skal, saavidt Leyligheden tillader, søge den Fordeel hos sig selv, som han forhen har givet andre og forarbeyde noget til Forhandling, saa og i der ar han formedelst en frie Handel og Priisens deraf følgende Nedfaldelse, kunde bekomme de Vare som han endelig maatte behøve fra fremmede Ste-Der for ringere Priis end som nu.

Jeg holder Dyrtid for en stor Landeplage; thi den trykker Næringsen, driver Folk til at forlade Lander og udbringe hvad de kan have, hen til de Steder hvor de bedre kan ernære sig, og Kongen mister derved af de samme, Skat, Told og Consumption; men en billig Tid holder ey allene er Lands egne tilstæde, men foraarsager mange Etablissementer af Fremmede, som kan være Kongen og Landet nyttig og Fordeelagtig.

58

Siette Afhandling.

Om

Laugene.

Nogle skulle vel ville tænke, at ligesom jeg har været af De Tanker at en frie Handel var Den beste og befordrede mange Etablissementer, jeg og ville sige at frie Håndværk uven Laugs Rettighed, var ligesaa; men jeg er af en langt anden Meening; thi ligesom jeg har meent at der, formedelst den dyre Levemaade og Ophold, som er i Kiøbstæderne fremfor paa Landet, hvor over ingen der kan forarbeyde sine Vare, til Forhandling paa andre Stæder, med nogen Fordeel, fordi han ey i saa Maade kan holde Priis, ikke bør at være fleere Håndværker paa et Stæd, end de som behøves til Indbyggernes nødvendige Arbeyde, saa er det og fornøden at samme nyder den Frihed og Understøttelse som Laugs Rettigheden tilsiger, paa det de kan blive ved Magt, og saa længe de ey formedelst eller ved saadan Frihed ere eenige om for stor Betaling og ubillige Fordeele at søge, saa hindrer denne Frihed ingen, uden de Uberettigede som ville gjøre dem nogen Indpas til deres Ødeleg-

59

gelse, hvor imod, ligesom det følger af sig selv at en Ting, formedelst Levemandens Billighed kan gøres til billigere Priis paa Landet, end som i Kiøbstæden, jeg troer det var fordeelagtig, at lade saa mange Handværksmænd boe paa Landet som der kunde ernære sig, ey allene af, at forarbeyde det, som Bønderne maatte behøve, men endog af alle de Ting som kunde undværes til Fremmede, saasom: fornemmelig Handsker, Kamme, Beendreyer Arbeyde, Garver Arbeyde, Skoe som føres til Vestindien, bereedte Skind, foruden alle Sorter Klæde og uldene Vare i Dannemark, og i Norge alle Slags Issenkram, Kaardeklinger, Canoner, Bøsser, Hegle, Giørtler- og Uhrmager-Arbeyde, Kaabber-Arbeyde og saa videre, hvorom jeg videre vil have igientaget, hvis forhen er erindret.

Herved møder vel den Vanskelighed at nogle Lauge ville gøres Indpas i deres Næring, men jeg troer ikke at den Indpas ville blive noget betydelig imod den Fordeel som kunde vindes ved Friheden paa Landet, og jeg meener i disse som andre Tilfælde at en Friheds Indskrænkelse udi det som Leyligheden gives til, er een af de betydeligste Tab for et Land, fordi den forhindrer mange fra at bruge den Næring, som han ellers brugte paa det Sted den var ham til Fordeel, og derudover tager sin Tilflugt

60

til andre Stæder hvor han sig best kan ernære, saa at der ved Friheden ligesom sees en Fordeel for Landet, som kommer af Villiens frie Drift. Derimod gjør vel en Indskrænkelse den Virkning at nogle faa leve desbedre deraf, men jeg troer, som forhen sagt, at den er skadelig for Landet i Almindelighed, fordi den tvinger Handelen og befordre Fordeelen for Fremmede; dog saa længe et Laug, som skal vedligeholde eller forsyne en Kiøbstæd med det behøvende, kan forfærdige alt det, som Byen behøver, burde paa det samme Stæd ikke tillades nogen Fuskere eller Friemestere at foretage sig noget; hvorfor? Fordi at Friemestere og Fuskere ikke betale Skatter og Laugs Rettigheder som andre Mestere maa svare, men fratage de andre Næringen, hvorover de maa blive ruinerede, og dette høres alt for meget at klage over i Kiøbenhavn.

61

Syvende Afhandling

Om

Hospitaler og Fattighuuse.

Hospitaler og Fattighuuse, udfordres desværre

alt for meget her i Landet, fordi

her bliver saa mange Fattige, som mangle Ophold. Dertil er henlagt meget Gods og mange store Indkomster, som visselig udgiør noget anseeligt naar det var samlet, især ved de store Hospitaler, hvortil store Jordegodser ere henlagde.

Jeg meener at de kunde til deels afskaffes, og Godset og Indkomsterne til Kongens Brug henlægges, ved det at eendeel af de Fattige, som have deres Syn, friske Hænder og Fødder, kunde nyde deres Ophold og Forpflægning ved de forbemelte Anlegge og Fabriqver paa Landet, hvor de kunde karte og spinde med videre, som for dem kunde gives Leylighed til at forrette.

62

Ved de Hospitaler og Fattighuuse som ligge i Provincierne, kunde beqvemmelig oprettes og vedligeholdes Spinderier og Fabriqver, men naar sligt skeede, saa maatte de Fattige, som nu fortiene noget for Dem selv og ikke nyde saa meget som de kan opholde sig ved, men formedelst saadant Arbeyde intet andet kunde

fortiene, tillægges noget mere i Forpfleknings-Penge, eller og nyde en billig Spinde- og Arbeyds-Løn, som var proportioneret efter Arbeydet.

Ved de Hospitaler og Fattighuse som ere i Kiøbstæderne, i fald samme skulde vedblive, kunde vel og anlægges Fabriquer, men der ville det uden Tvil falde for bekosteligt, naar Hospitals Lemmerne skulle købe deres Levnets- og Underholdnings-Midler af Kiøbstædernes Indvaanere af hvis som der er indført og erlagt Told og Consumption af, men naar de kunde nyde frie Spiise og Underholdning af den Avling, som er ved Stæderne og den Landgilde som Bønderne yde, saa og en frie Tilførsel af alt hvis som de derforuden Maatte behøve, troer jeg det gik an, men de fleeste Fonds ville ikke, blive tilstrækkelige til Underholdningen, fordi Personerne, der ligesom de andre paa Landet, fortiente noget aparte, behøvede meere at leve af, end de forhen have nydt, naar de ikke kunde fortiene noget for dem selv, dog naar betænkes at noget ville indbringes for det, som blev for-

63

arbeydet, synes at en Udkomme ville hendtes med Fordeel. Det var derfor at tage i Betænkning, i saa Maade at gjøre et Forsøg, forst paa et Sted og siden, naar det faldt ud til Fordeel, paa flere Steder.

Jeg meener at der lige saa vel ved Hospitalerne i Kiøbstæderne, som ved Tugthusene, kunde fabriqueres Klæde og uldene Vare, men dog ikke til den Priis eller saa billig, som paa Landet.

Det kommer mig ellers noget forunderligt for, at de i forige Tider har anlagt et Hospital for Stiftets eller Landets Fattige i en Kiøbstæd, hvor al Ting falder dyrere end paa Landet, især, da Godset hvoraf Stiftningen vedligeholdes og Lemmerne nyde Ophold, ligger paa Landet; thi det er stridigt imod Naturens Regler at et fattig Menneske fra Landet skal sættes hen paa et kostbart Sted, at nyde Forpflægning. Vel er det sandt, at den som er i den Tilstand, at den kan forrette noget, saasom at spinde, sye eller gjøre andet smaat Arbeyde, kan fortiene meere i Kiøbstæden end som paa Landet, men naar det er et Menneske som er blind eller haver saadan Bræk, at den intet selv kan fortiene, saa burde den aldrig at indsættes i Hospital i Kiøbstæden, men paa Landet, hvor den bedre kunde udkomme med sine Forpfleknings-Penge.

64

Hospitaler eller Fattighuse i Kiøbstæderne, ere stiftede for sammes faderløse Fattige og Syge og som foraarsager Kongen og Borgerskabet store Udgifter, ere vel nødvendige, og naar de kunde komme til det Maal, at de, for saa vidt De Syge angaaer, kunde vedligeholde sig selv for den Betaling, som enhver, der har Raad dertil, maa give, og for saa vidt de andre angaae, af frievillige Gaver, saa vare de, andre uden Byrde, men som saadant ikke kan skee, saa ere de, meget utaalelige.

Spørges nu, efterdi de ere utaalelige, kan de da ey indskrænkes? dertil svares jo; thi naar en frie Handel bliver tilladt, saa aftager de dyre Tider, og Fabriquer i Provincierne blive anlagt, hvor Anleggerne kan soutenere sig og mange Mennesker leve, saa blive ikke saa mange fattige i Kiøbstæderne, og de som blive fattige kan employeres ved Fabriquerne, eendeel ogsaa kan faae noget at fortiene ved Negotiens Tiltagelse.